

Arbetsdossier nr. 9

Paul Nordström-spåret.
(Fru Berglund)

Mandula
Sparka

Fru Berglund (Örebro)

Nordström (Jämsöstad)

Passo (Kuopio)

Johannes Hausmann

Dr. Mannen (i Moskva)

Von Stenman (holigen död)

Löjtnant Lemminkä (i Finland nu)

Tre norska militärer (i Norge nu)

Julien Löwheim (norsman)

I Kiew ligger,
Sitt "svensk" lifv.

Herrn

Forster

Paul Einar Eklundson

Arbetsdossier nr. 9

(Paul Nordström-spåret)

Berglund; fru

Erlandsson, Karl Einar; svensk

Hausmann, Johannes

Heller

Lemminki; löjtnant

Laurell; polismästare

Löwenheim, Julien; norrman

Mandula, Georg

Manner, dr.

Nordström, Paul; Jakobstad

Norska militärer (3 st.)

v. Pirkner; SKF Budapest

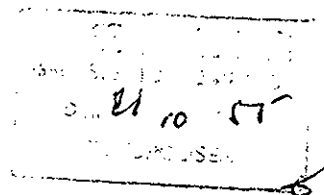
Popper; direktör

Paaso

Sparka (Sporka), Karel

v. Stumm; f.d. ungersk militärattaché i London

Vi ha den 28/10 erhållit
ex 2, 3 + 4.

4 ex.
Ex.nr. 2

tel. till Wien 21/10
om "Puffy" se sid. 4
K

M

Torsdagen den 13 oktober 1955 meddelades från kriminalpolisen i Karlskoga, att finske medborgaren Paul Nordström, vilken tidigare hörts i Wallenberg-ärendet, sökt kontakt med polisen i Karlskoga, där Nordström numera bor och arbetar, och sagt sig önska få kontakt med den kriminalpolisman, som år 1951 sökt upp honom i Jakobstad i Finland för att tala om den försvunne Raoul Wallenberg. Nordström hade för polisen i Karlskoga uppgivit, att han vid närmare studium av de i tidningarna förekommande fotografierna av Wallenberg trott sig känna igen Wallenberg såsom varande en person han vid något tillfälle sett i ryskt fångläger.

Måndagen den 17 oktober 1955 sammanträffade under tecknad med Nordström i Karlskoga, varvid han vidhöll sitt påstående om att han trodde sig känna igen Wallenberg såsom varande en person han sett i den taggtråds-inhägnade baracken i lägret nr 27/1 i Krasnogorsk. Det bör måhända först framhållas, att Nordström nu, sedan han befinner sig på svensk mark, släppt åtskilligt av den reservation, som han så tydligt lade i dagen vid samtalet i Finland. Såsom han tidigare uppgivit, hade han vid något tillfälle under 1944 överförs från Karganda-lägret till Krasnogorsk-lägret, där han först internerades i lägret n:r 1. Krasnogorsk-lägret, som hade beteckningen n:r 27, var indelat i tre olika från varandra fristående avdelningar och betecknades n:r 27/1, 27/2 och 27/3. Då man färdades från Moskva till lägret kom man först till en avtagsväg, ^{på höger hand} som förde upp till avdelning 27/3. Ett stycke längre bort på vägen och på vänster hand förde en avtagsväg upp till 27/2. Därefter fortsatte vägen fram till 27/1, där vägen upphörde. Efter Nordströms anvisningar har en schematisk teckning uppgjorts över de olika lägeravdelningarnas belägenhet i förhållande till varandra. Vidare har en schematisk skiss uppgjorts över lägeravdelningen 27/1. Såsom av sistnämnda skiss framgår, förde vägen rakt fram till den s.k. kommandantura,

vilken var inrymd i en särskild träbyggnad. Hela området var avstängt med ett tätspunnet taggtrådsstängsel. Lägrät 27/1 omfattade 6 eller möjligtvis 8 baracker, inrymmande omkring 80 man i varje barack. Då Nordström först kom till lägrät kunde de internerade röra sig fritt inom hela det taggtrådsinhägnade området. Från kommandantura-byggnaden ledde en relativt bred väg tvärs igenom området, och barackerna voro placerade på båda sidor om vägen. På vänstra sidan fanns en barack, där högre officerare, generaler m.m. bodde. Där befann sig bl.a. marskalk Paulus från Stalingrad och andra högre officerare, som deltagit i slaget vid Stalingrad. Denna barack var den mellersta av de troligtvis tre baracker, som lågo till vänster om genomfartsvägen eller barackgatan. Ehuru de internerade fingo röra sig fritt inom området, fingo de dock icke gå in i generalsbaracken som den gemenige kallades. När Nordström först kom till lägrät var ingen av de fristående barackerna omgärdade med något taggtrådsnät. Först efter några månaders vistelse i lägrät 27/1, och vid en tidpunkt, som troligtvis kan bestämmas till förvåren 1945 började den första baracken på höger sida, alltså den som låg närmast kommandanturan att inhägnas med taggtråd. Någon tid därefter ankommo ett antal fångar, som Nordström uppskattade till 30 å 40 stycken från Moskva och dessa placerades just i den nu taggtrådsinhägnade baracken. Taggtråden löpte utefter barackens sidor och gavlar på ett avstånd av cirka 3 å 4 meter, varigenom de i baracken placerade personerna hade möjlighet att promenera runt baracken. Avståndet från barackgatan till taggtråden runt baracken uppskattade Nordström till 2 å 2½ meter. De internerade förstodo, att det måste vara något särskilt med de i denna barack inhysta internerna, enär övriga i lägrät internerade personerna icke fingo stanna i närheten av den taggtrådsinhägnade baracken eller närma sig den. Det fanns poster utplacerade med täta mellanrum i små torn, som byggts utefter taggtrådsinhägningen, och så snart någon person närmare sig den taggtrådsinhägnade baracken eller stannade på barackgatan mittför denna barack, ropade vakterna åt honom att avlägsna sig eller fortsätta sin vandring. Dessa interner väckte

en hel del nyfikenhet bland de övriga internerade men inga uppgifter sipprade ut ifrån den taggtrådsinhägnade baracken till de övriga lägermedlemmarna. Dock kunde man utifrån lägerområdet observera de i baracken internerade, då de promenerade utanför baracken. Nordström hade särskilt fäst sig vid en person, som varit iklädd en mycket lång rock eller kappa, vilken gått nästan ända ned till marken. Denne man, som kunde ha varit någonting mellan 35 å 40 år gammal brukade ofta promenera ensam inom det speciellt avspärrade området runt baracken. Ibland var han barhuvud och ibland bar han någon slags mössa. Nordström hade särskilt observerat att mannen hade någon toffelliknande skobeklädnad på sig. På särskild fråga framhöll han, att det måste ha varit barmark, när han gjorde denna iakttagelse och följaktligen skulle tidpunkten kunna bestämmas till april - maj 1945. Detta anser sig Nordström kunna bestämma, enär han på sommaren 1945 flyttades över till lägret 27/3. När denna förflyttning skedde var såväl marken som träd och buskar gröna, och han vill hålla för troligt att det kunde ha varit någon gång i juni - juli, som han flyttades över till 27/3. Beträffande den ensamme mannen uppgav Nordström vidare att denne ^{brukade} ibland promenera tillsammans med en annan man i 40 års-åldern, vilken var ganska kraftig och ljus. Båda männen voro ungefär lika långa. Den kappa, som den förstnämnde mannen bar, vill Nordström bestämma till färgen som troligtvis grågrön. Den var i varje fall varken mörk eller ljus. Han hade icke iakttagit några uniformsknappar, i varje fall inga blänkande sådana. Ibland brukade den promenerande ha kappan kastad över axlarna. Nordström hade hört att de båda männen, då de promenerade tillsammans, brukade samtala med varandra men han hade aldrig kommit så nära att han kunnat höra vilket språk de talat.

Nordström blev vid förhörstillfället i tillfälle att se tre olika fotografier av Wallenberg. Dessa fotografier voro blandade med fotografier av andra personer. Nordström plockade därvid ut det fotografi, som fanns i Wallenbergs pass. Ett fotografi, som var taget något år före 1944, då han erhöll passet. Däremot kunde Nord-

ström into plocka ut de båda andra fotografierna, det som är taget i uniform av Wallenberg och det som togs i Budapest. Han sade, att det var passfotografiet som hade funnits i tidningen, och varför han fäst sig vid detta fotografi var just uttrycket i ögonen, som Nordström ansåg vara något speciellt. Nordström förklarade på fråga, att han ville hålla för troligt, att den av honom iakttagne mannen, som han är mycket säker på måste ha varit Wallenberg, kunde ha varit 175 - 176 cm. lång, d.v.s. något längre än Nordström, som är 171 cm. lång. Han sade sig förstå, att den långa kappan kunde ha bidragit till att ge ett intryck av att mannen var längre än han i verkligheten är, men han ansåg sig dock kunna bedöma att den iakttagne mannen måste ha varit längre än Nordström själv. Nordström sade sig vara övertygad om att den iakttagne mannen haft mörkt hår, vilket kontrasterade mot hårfärgen på den andre mannen, som han brukade ha i sällskap ibland. Mannen med det ljusa håret såg bra ut och var civilklädd. Även han kunde vara omkring 40 år gammal. Sedan jag påvisat för Nordström, att det fanns två ytterligare fotografier i samlingen över Wallenberg, och Nordström särskilt granskat det i Budapest tagna fotografiet, där Wallenberg sitter vid ett skrivbord, förklarade Nordström, att han inte hade det intrycket att mannen, han iakttagit utanför den speciella inhägnade baracken, haft så litet och tunt hår som Budapest-fotografiet utvisar, men detta kan vara ett minnesfel hos honom.

De i specialbaracken internerade hade som förut nämnts tilldragit sig en hel del uppmärksamhet från de övriga internerade, och man hade kommit underfund med att det skulle vara särskilt betydande personer, såsom ingenjörer, läkare, en konsul och någon eller några skådespelare. Sålunda hade en österrikisk skådespelare blivit igenkänd. Denne gick under smeknamnet "Puffy". Nordström minnes också själv denne man i det att han före avfärden till Ryssland 1932 i Finland sett en film, som hade titeln "Lilla Mamma", och i vilken film "Puffy" medverkade. Denne "Puffy" var mycket stor och tjock och torde ha vägt omkring 130 kilo. Så mycket hade sipprat ut från specialbaracken, att "Puffy" lyckats föra med sig 25 kostymer,

vilka han sålt till ryssarna. Såsom tidigare sagts blev Nordström i juni eller juli 1945 flyttad över till lägret 27/3. Han håller för troligt, att han under nära två månaders tid iakttagit den ensamme promenerande inom specialbarackens område. I varje fall måste det ha varit flera veckor, som han var i tillfälle att iakttaga den man, han tror vara Wallenberg.

Jag rekapitulerade i korta ordalag vad sjömannen Erlandsson uppgivit om sin vistelse i Krasnogorsk-lägret och Nordström förklarade, att det var riktigt, att de träffats i lägret 27/3. Dock kunde Nordström icke minnas, vem som berättat om att en svensk vid namn Wallenberg skulle ha funnits i sovjetiskt läger. Namnet Mandula sade honom ingenting, men däremot föreföll honom namnet Karel Sparka vara ett begrepp, och då jag nämnde vad Erlandsson sagt om schackspelet, trodde sig Nordström komma ihåg, att det var fyra stycken, som brukade hålla ihop i lägret 27/3, och att två av dem kunde ha varit Mandula och Sparka. Nordström kvarstannade i lägret 27/3 till våren 1946, då han förflyttades till ett läger vid Leningrad.

Jag frågade Nordström, om han inte kunde erinra sig några namn på lägerkamrater från 27/1, men han förklarade att han hade dåligt minne beträffande namn, och han kunde icke för tillfället komma ihåg några lägerkamrater i detta.

Det torde förhålla sig så, att jag, då jag talade med Nordström år 1951, icke visade några fotografier av Wallenberg. Nordström intog ju på den tiden en mycket reserverad hållning, och han förklarade, att han då helt flyktigt hört någon omnämna, att en svensk vid namn Wallenberg skulle ha befunnit sig i något ryskt läger. Han utgick ifrån, att det borde ha varit Krasnogorsk, som denne svensk skulle ha varit internerad i. Trots att Nordström som han själv säger icke har lätt att minnas namn, kan det ju mycket väl vara så, att han har minne för ansikten, och med hänsyn till den nyfikenhet, som de övriga lägerinternerna i 27/1 hade i dagen beträffande de övriga internerade i specialbaracken, så kan det vara möjligt, att tilltro kan sättas till hans berättelse, och själv förklarar han sig vara absolut säker på att det måste ha varit Wallenberg, som han såg promenera utanför

specialbaracken. Man kanske kan fråga sig varför han inte kunde plocka fram de sist tagna fotografierna av Wallenberg, men det kan ju vara möjligt att den glada glimten, som kan spåras i passfotografiet är något karaktaristiskt för Wallenberg fastän denna glimt icke kommit till synes i de andra mera officiellt betonade fotografierna.

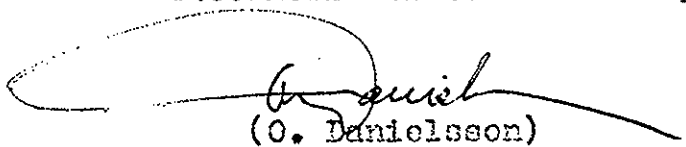
- - - - -

Det kan i detta sammanhang vara av visst intresse att jämföra vad redaktören Edvard af Sandeberg säger om en barack i lägret 27/1. Af Sandeberg talar om en karantänsbarack, som var inhägnad med en träpalissad. Jag samtalade med af Sandeberg tisdagen den 18 oktober 1955 och frågade honom just då, om den träpalissad han beskrivit, var ny, vilket af Sandeberg bekräftade. Det torde väl vara så att Nordström flyttats någon dag innan af Sandeberg kom till 27/1, och under mellantiden har det av Nordström beskrivna taggträdsstängslet ersatts med en träpalissad, som skulle förhindra insyn till de prominenta fångarna den speciella baracken.

- - - - -

Nordström är nu boende under adress Kirstavägen 18 i Karlskoga och är anställd vid A.B. Bofors. Kirstavägen 18 tillhör Bofors och är dess bostadshus för ungarlar. Ej telefon till baracken.

Stockholm den 20 oktober 1955.

(O. Danielsson)

Krasnogorsk. läger

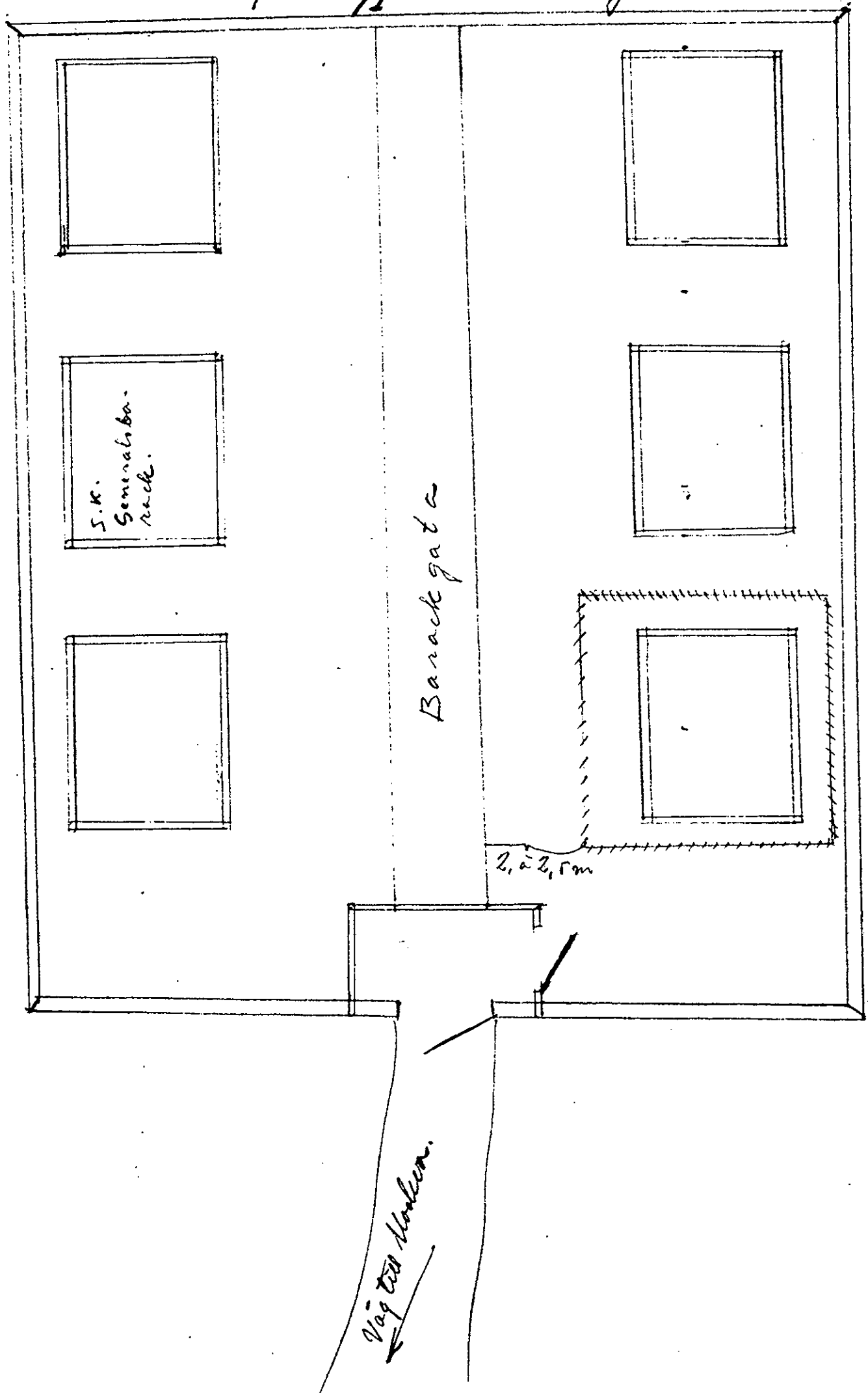
Läger 27/1

Läger 27/2

← Väg till Moskva.

Läger 27/3

Läger 27/I - Krasnogoetsk.

Danske medborgaren, läkaren Alexander THOMSEN, som återvänt till hemlandet efter att ha frigivits från sovjettrysk fångenskap, har meddelat, att han endast vid ett tillfälle uppehållit sig i Ljubianka-fängelset, nämligen den 20.4.46., då han varit förhör.

Under tiden 3.7.45 - 3.8.46 satt Thomsen i Burtirskij-fängelset i Moskva, där han satt i cell nr 288 tillsammans med generalen Heinz Remlinger. I september-oktober 1945 blev även tyske generalen MOSER insatt i samma cell. I oktober 1945 flyttades Remlinger från cellen och i slutet av året flyttades Thomsen och Moser till cell nr 281.

Thomsen och Moser sutto i denna cell i sammanlagt 6 månader.

Thomsen hade den 11.6.45 förts från Berlin via Moskva till Krasnogorsk-lägre, dit han anlände den 19.6.45. Han vet, att det i samma transport fanns en svensk sjöman vid namn ERLANDSSON, som han dock icke känner; han är emellertid på det klara med att Erlandsson i juli 1945 överfördes till Burtirskij-fängelset med samma bil som han själv.

Thomsen påstår, att Erlandsson frigavs och hemsändes i oktober 1945. Han hade fått veta detta av en holländsk medborgare, Dirk BRAS, vars hemortsadress är: Amsterdam C 2, Westeringdwarstrasse 65-hs.- Bras frigavs från sovjettrysk fångenskap den 6.9.55 samtidigt med Thomsen och han kan troligen lämna ytterligare upplysningar om Erlandsson.

Nämnde Dirk Bras hade vidare berättat för Thomsen om en svensk journalist vid namn Sandeberg, som frigavs i slutet av år 1945, och som då troligen återvände hem till Sverige.

Sandeberg satt i Burtirskij-fängelset i en cell, som låg i närheten av nr 288.

Några andra svenska medborgare känner icke Thomsen till från Burtirskij-fängelset.

Utöver de redan nämnda fångarna från Burtirskij-fängelset, känner Thomsen till en österrikisk medborgare, Karl THOMANN, som han i april-maj 1946 delade cell nr 314

tillsammans med. Karl Thomann härstammade från Wien. Han var mycket sjuk och är möjligen död.

Vidare har Thomsen i Burtirskij-fängelset suttit tillsammans med tysken Hauptmann KLUGE från Magdeburg, också i cell nr 314. Kluge dog den 11.3.46 av svält och lunginflammation.

Dessutom har Thomsen delat cell med en del sovjetryska fångar, vars namn han ej kan erinra sig.

Han har icke några fler upplysningar att lämna om medfångarna i Burtirskij-fängelset.

Två av Thomsen uppgjorda skisser av två flyglar till Burtirskij-fängelset bifogas, 2:a och 3:e våningarna i de flyglar, där Thomsen har suttit. Skisserna omfattar dock endast de delar av flyglarna, som han har någon kännedom om.

Ovannämnda celler, 314, 288 och 281, äro angivna på skisserna.

14.9.55.

Utdrag av samtal mellan kommissarie Danielsson och Regeringsrat Magnus Stadtler, boende Buxacherstrasse 56, Memningen i Allgäu. Samtalet ägde rum den 29/11 1952.

Beträffande karantänbaracken lämnade Stadtler den intressanta uppgiften, att denna först på våren 1945, möjligen i maj, blev avskild från de övriga barackerna i zon 1 i Krasnogorsk-lägrät genom ett brädstaket, som var så högt, att insyn utifrån lägrät till karantänbaracken och vice versa omöjliggjordes. Lagerinternerna i zon 1 hade icke någon möjlighet att ta reda på vilka som befunno sig i karantänbaracken, undantag dock för barackäldsten (starchi), vilken enligt Stadtlers uppgift var Wolfgang Meiners från Hannover. Innan karantänbaracken var avskild genom brädstaketet hade Edgar Klaus varit barackäldste. Enligt Stadtlers mening borde Meiners vara den, som skall kunna lämna uppgifter om civilinternerna i karantänbaracken. (Jämför dock af Sandeborgs uppgift om jugoslaven Ivan Dianovic, vilken vid tiden för Sandeborgs vistelse i karantänbaracken skulle ha varit befälhavare. Detta tyder på att Meiners först på ett något senare stadium blivit befälhavare. Om möjligt bör försök göras att spåra Dianovic. Med hänsyn till att ett gott förhållande rådde mellan Stalin och Tito under de första åren efter krigsslutet skulle man kunna räkna med att Dianovic fått återvänta till Jugoslavien. Enligt af Sandeborgs mening skulle Dianovic möjligtvis ha varit jurist. Ålder omkring 50 år enligt nuvarande beräkning.)

Stadtlers uppgift om inhägnandet av karantänbaracken är mycket intressant med hänsyn till den uppgift, som tidigare lämnats av finske medborgaren Paul Nordström. Han talar nämligen om avspärrandet av en av barackerna i zon 1 och denna barack skulle enligt hans uppgift vara avsedd för generaler och andra prominenta personer. Tydligtvis avser Nordström karantänbaracken som hade nr 4 bland barackerna och som stod i direkt anslutning till ingången och NKVD:s kontrollkontor. Någon annan barack inom zon 1 var icke avspärrad, och följaktligen finnes icke längre någon större anledning att speciellt söka komma i kontakt med generaler, som varit internerade i Krasnogorsk-lägrät.

Stockholm den 10 december 1952.

pa. f. v.
SE

Utdrag av samtal mellan kommissarie Danielsson och tyske medborgaren Edgar Klaus, enligt uppgift boende Haunstätten bei Augsburg.

Jag frågade Klaus, huruvida han kände till den ungerske medborgaren Mandula, vilken han förklarade sig mycket väl känna igen. På min fråga om Klaus trodde Mandula vara kommunist, svarade Klaus: "i så fall måste jag vara ärke-kommunist" Om Mandula är i kommunisternas tjänst måste detta bero på en nödtvungen anpassning för att kunna leva.

Stockholm den 9 december 1952.

Wien den 23 oktober 1952.

Personligt och Strängt förtroligt.

R 18.

1 bil.(i 3 ex.)

30/10 Kom. Danielson
S.E.

[Handwritten signature]
S.E.

Broder,

Åberopande Ditt handbrev av den 6 nästlidne september angående ungraren Georg Mandula, ber jag härmed för Din kännedom få översända avskrift av en rapport av den 11 innevarande månad, vilken i dessa dagar efter vår förfrågan tillställts oss av Inrikesministeriet. Av densamma framgår med all önskvärd tydlighet, att om Mandula såsom uppgivits besökt Österrike efter kriget, dessa besök skett "svart", varav man kanske också vågar sluta att han reser med kommunistiska vederbörandes goda minne.

Inrikesministeriet, med vilket vi upprätthålla intim kontakt har lovat underrätta oss för den händelse vederbörande mot förmodan skulle inlämna ansökan om passvisering vid österrikiska beskickningen i Budapest eller om på annat sätt något skulle framkomma om en eventuell vistelse här i landet.

u.) K-A. Belfrage

Utrikesrådet S. D a h l m a n,
Kungl. Utrikesdepartementet,
S t o c k h o l m.

11. Oktober 1952.

Avskrift.

B e r i c h t.

Ueber Georg MANDULAS Nationale konnte folgendes in Erfahrung gebracht werden: Diplom-Kaufmann, am 8.5.1910 in Ungarn geboren, ungarischer Staatsbürger, verheiratet, mos., Eltern unbekannt. Seine Gattin heisst Elisabeth MANDULA, geborene FREUND, und ist im Jahre 1912 geboren. MANDULA ist derzeit in Wien nicht polizeilich gemeldet.

Zuletzt war Georg MANDULA vom 30. Juli 1934 bis 7. August 1934 im Hotel BELLEVUE, in Wien., 9., Althanstrasse Nr. 5, polizeilich aufrecht gemeldet. In der Zwischenzeit und bis zum heutigen Tage ist eine Neuanmeldung in Wien nicht erfolgt.

Laut Auskunft des Bundesministeriums für Inneres, Abtgl. 2, ist Mandula in den dortigen Unterlagen nicht enthalten und scheint auch in den Vormerkungen der staatspolizeilichen Evidenz nicht auf. Laut Auskunft des Strafregisteramtes ist er bisher unbescholten.

Stockholm den 6 september 1952.
Personligt och strängt förtroligt.

Broder,

En person, som möjligen sitter inne med mycket värdefulla uppgifter om Raoul Wallenbergs öde efter försvinnandet 1945, är en ungrare vid namn Georg Mandula, född 1910, som på sin tid varit anställd vid radiofabriken "Orion" i Budapest. Firman har ett dotterbolag i Sverige. Mandula, som under en tid efter kriget var fånge i Ryssland, torde nu inneha någon statlig anställning i Budapest. Han uppges å ena sidan vara fanatisk kommunist, å andra sidan har en vän till honom, som numera "hoppat av", uppgivit, att han ingalunda vore kommunist.

(+ Gunnar Dahlman)
Vi ha nu erfarit, att Mandula någon gång far till Österrike på affärsresor och jag undrar nu, om Du genom österrikiska kontakter på ett diskret sätt - så att varken vårt intresse röjes/eller Mandula ^{utåt} utsättes för någon risk - kunde taga reda på när han nästa gång söker visering till Österrike. Om Du sedan får ett sådant meddelande, var god underrätta mig omgående, så att vi här få tillfälle överväga hur kontakten med Mandula lämpligast bör upprättas.

Dahlman.

Envoyén Belfrage,
Wien.

rem. 16.7.52. till: Env.Allard,
Prag,

Komm.Daniels-
son, Sthlm.

Avskrift av personligt och förtroligt handbrev
från Envoyén Thyberg, Rio de Janeiro, till Utrikes-
rådet Dahlgren, utrikesdepartementet, dagtecknat den
10 juli 1952.

Åberopande Ditt brev den 6 juni 1952 ber jag få med-
dela, att det äntligen lyckats mig att få fatt i Laszlo
Heller, som numera bor i Sao Paulo, Pensao S. Geraldo, rua
Emilio Meneses 67. Det mötte icke några svårigheter att få
ett sammanträffande till stånd: Sedan vi talats vid i tele-
fon infann han sig i förrgår på konsulatet och jag hade ett
timplågt angenämt samtal med mannen. Tyvärr framkom icke
under detta såvitt jag förstår något av intresse för efter-
forskningarna av Raoul Wallenberg.

Emellertid bekräftade Heller att han vore god vän med
Mandula och att denne en tid vistats i krigsfängeläget Kras-
nogorsk, han mindes icke exakt när, men det torde ha varit
någon gång under år 1945. Först 1948 hade Mandula återvänt
till Budapest. Han hade överhuvud icke därvid eller senare
talat med Heller om svenskar som han träffat eller hört om-
nämnas i Krasnogorsk eller annorstädes i Ryssland. Heller
var mycket kategorisk på denna punkt. Däremot hade Mandula
berättat för honom om en del gemensamma ungerska bekanta i
fångenskapen, vars öde intresserat dem båda.

Heller hade 1950 fått anställning som ungersk handels-
attaché i Haag (icke Paris) och därvid insisterat på att få
taga familjen med sig. Detta hade givit honom möjlighet att
senare hoppa av och bege sig till Brasilien och Porto Alegre
där han hade en ungersk vän, som hjälpt honom. De holländska
myndigheterna hade varit mycket förstående och försett honom
med holländskt främlingspass, rekommenderat honom till de

brasilianska myndigheterna m.m. Mandula däremot vore alltjämt kvar i Ungern och hade nu anställning i ungerska utrikeshandelsministeriet "för att kunna leva". Därför att jag var svensk ville Heller strängt förtroligt omtala för mig att Mandula, vars förträffliga egenskaper i sammanhanget varmt prisades, ingalunda vore kommunist, och att han säkerligen också under sina besök i utlandet skulle hava hoppat av, om han icke haft sin hustru och moder som gisslan i Ungern. Heller hade icke någon möjlighet att kommunicera med Mandula i Budapest; varje kontaktförsök skulle ofelbart leda till svårigheter för denne. Ej heller med andra vänner i Ungern hade Heller f.n. några förbindelser. Emellertid visste Heller att Mandula då och då finge medfölja ungerska handelsdelegationer till utlandet. Utsikterna att under dessa utlandsbesök komma i kontakt med mannen, vore emellertid även de små.

Mandula hade två vänner, som möjligen skulle kunna anlitas som mellanhander i fortsättningen, nämligen dels Hugo Wohl, underdirektör i Electro Impex, Budapest 51, P.O.B. 4, dels Emerico Tordai, anställd i svenska Orion och bosatt i Stockholm. Förmodligen känner Du redan till båda. Wohl hade tidigare varit Mandulas chef och hade såvitt Heller visste alltjämt kontakt med denne. Wohl hade varit intim vän med Raoul Wallenberg - Heller förde alltså själv dennes namn på tal, vilket gav mig anledning fråga, om Mandula någonsin sagt något om att han råkat Wallenberg i Ryssland eller där hört denne omtalas. Aldrig någonsin, blev svaret. Om icke ens Wohl hade kunnat utforska något om Wallenbergs öde, vore sannerligen utsikterna att någonsin komma denne på spåren små, menade Heller. Det enda man - enligt honom - visste om Wallenberg vore att han i sin bil begivit sig till södra Ungern och sedermera icke avhörts. Mandula hade säkerligen icke några möjligheter att genom ryssarna få veta något om W. Ej ens på högsta ungerska kommunisthåll kunde man räkna med hjälp från rysk sida vid efterforskning av försvunna personer.

Ja, som Du ser är resultatet av mitt samtal med Heller synnerligen magert. Är det någon speciell fråga Du vill att vi skola rikta till honom, utgår jag från att Du återkommer. Jag tvivlar icke på Hellers goda vilja att hjälpa oss i den mån han kan. Själv lovade han låta höra av sig, om han mot förmodan skulle erfara något som möjligen skulle kunna vara av intresse för våra fortsatta efterforskningar.

Jag hemreser måndag kväll den 14 juli och hoppas några dagar senare få råka Dig i Stockholm.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från
Envoyén Thyberg, Rio de Janeiro, till Utrikes-
rådet Dahlman, utrikesdepartementet, dagtecknat
den 20.6.52.

Åberopande Ditt handbrev ber jag få meddela, att den
uppgivna postboxen i Porto Alegre (caixa postal) under de
sista 12 månaderna innehafts av en affärsfirma, detta enligt
vad vår konsul därefter - som självfallet icke informerats
om några detaljer - utrönt. Genom diskreta förfrågningar har
konsuln vidare fått veta att Heller icke längre bor i Porto
Alegre utan sannolikt i Sao Paulo och att han vistas en hel
del på resor i Brasilien. Genom en förbindelse i Sao Paulo
söker jag nu spåra Heller där. Porto Alegre-adressen kan knap-
past ha varit riktig. I varje fall har jag ansett nödvändigt
undersöka saken närmare. Jag återkommer snarast.

Stockholm den 6 juni 1952.

Personligt och strängt förtroligt

P 2

Sjöborgsutredningen

Hemlig.

Sthlm. den 6.6.52.
Överl.f.k. till Komm.
Danielsson, Sthlm.

E.u.

S. Engfeldt

l:e sekr.

P 2

Bu^I

Broder,

I samband med efterforskningarna av Raoul Wallenberg ha vi nyligen genom olika mellanhänder och på ytterst hemliga vägar sökt upprätta kontakt med en som fanatisk kommunist känd ungrare i Budapest vid namn Mandula. Denne har nämligen, enligt vad vi erfarit, under en tid efter krigsslutet suttit i det ryska krigsfängelägre Krasnogorsk några mil utanför Moskva, där, enligt vad Mandula uppgivit fören viss person, en "lång mager svensk" (som kan vara Wallenberg) jämväl befunnit sig. Tidrymden för denne svenske vistelse i lägre är okänd men torde med all sannolikhet ha infallit under första halvåret 1945, noga räknat före den 21 juni. Vid det kontaktförsök med Mandula, som nyligen gjorts, avböjde denne emellertid bestämt att lämna några som helst uppgifter om sitt uppehåll i Sovjetunionen. Wallenbergs namn kom därför aldrig att nämnas för honom.

Våra sagesmän anse emellertid, att ytterligare en möjlighet återstår att erhålla upplysningar om Mandulas sammanträffanden med olika personer i Krasnogorsk. Denne lär nämligen efter sin återkomst till Ungern - obekant när under några månader ha delat bostad med en mycket intim vän vid namn Laszlo Heller, för vilken han med all sannolikhet berättat om sina upplevelser. Heller, som sedermera utsågs till ungersk handelsattaché i Paris, har sedan någotid tillbaka hoppat av och vistas nu i Brasilien under följande adress: Donna Gabrielle Portó Alegre, Gaira, Postal 796, Brasil. Han har avbrutit alla förbindelser med

Envoyén T h y b e r g ,
R i o d e J a n e i r o .

det kommunistiska partiet och kan därför antagas vara villig att lämna de informationer varöver han förfogar.

Jag har nu tänkt be Dig uppdraga åt attaché Arvidson att så snart som möjligt efter hans inträde i tjänst på beskickningen söka personlig kontakt med Heller. (Att Du själv eller von Euler skulle utföra detta uppdrag har jag inte velat ifrågasätta; det skulle kunna tänkas verka för uppseendeväckande om någon av er reste till Porto Alegre i ett sådant ärende.) I första hand bör Arvidson skriva ett personligt brev på beskickningens papper till Heller för att förvissa sig om att den uppgivna adressen stämmer. I brevet synes endast böra nämnas, att Arvidson, som nyligen kommit från Europa, erfarit, att Heller numera vistas i Brasilien och att Arvidson gärna vill ha ett personligt sammanträffande för att tala med honom om en ungersk vän, som varit i Sovjetunionen, samt att Arvidson är beredd personligen uppsöka Heller.

Om kontakt med Heller uppnås genom brevet och denne ställer sig positiv till ett möte, bör Arvidson omedelbart avresa till Porto Alegre - om icke annan mötesplats avtalas. Det är naturligtvis mycket viktigt att gå varligt fram vid samtalet med Heller, som säkerligen är intresserad av att få veta, varför Arvidson intresserar sig för honom - och måhända även är något misstänksam. Lämpligt vore, synes det mig, om Arvidson helt enkelt kunde säga, att de svenska myndigheterna söka efter en "svensk", som under krigets slutskede försvunnit och att vissa uppgifter föreligga om att han år 1945 skulle ha befunnit sig i sovjetisk fångenskap i Krasnogorsk utanför Moskva. (Varken Wallenbergs namn och ställning eller försvinnande från Budapest böra sålunda omnämnas.) Vidare kan Arvidson säga, att vi erfarit, att en god vän till Heller vid namn Georg Mandula, som varit anställd vid radiofabriken Orion i Budapest - en firma, som för övrigt har ett dotterbolag i Sverige - samma år vistats i Krasnogorsk och att han kan förmodas ha stor personkännedom rörande övriga fångar i lägret; då det emellertid är bekant, att Mandula alltjänt är kommunist, ha svenska vederbörande icke velat vända sig till honom. (Att vi, såsom jag nämnde i början av detta brev, försökt genom mellanhänder komma i förbindelse med Mandula får naturligtvis absolut icke omnämnas.) Arvidson bör slutligen tillägga, att han fått i uppdrag av

svenska utrikesdepartementet att i stället strängt konfidentiellt vända sig till Heller, hos vilken ju Mandula, enligt vad vi ha oss bekant, under några månader efter sin återkomst från Sovjetunionen varit bosatt och som förmodligen berättat om personer med vilka han sammanträffat under fångenskapen eller hört omtalas. Man vore alltså nu på svensk sida intresserad av att erfara, huruvida Mandula berättat något om "svenskar" i Krasnogorsk.

Kommer man så långt, att Heller bekräftar detta, gäller det att försöka plocka ur honom alla tänkbara detaljer, som han kan minnas (namn, ålder, yrke, kropps-konstitution, utseende, eventuella egenheter etc.). Saken är nämligen den att förutom Mandulas "svensk" ytterligare två svenskar vistats i Krasnogorsk under år 1945, nämligen journalisten Edvard af Sandeberg och sjömannen Erlandsson. Dessa anlände dock - tillsammans med en grupp på 10 personer, vilka alla, oavsett nationalitet, synas ha gått under benämningen "svensk-gruppen" - först den 21 juni 1945 till lägret, medan Mandula uppgivit för vår sagesman, att en "lång mager svensk" tidigare funnits i lägret, innan svensk-gruppen kom dit.

Arvidson bör göra en utförlig rapport över sitt samtal med Heller under beaktande av att även till synes obetydliga detaljer kunna vara av värde för oss, då de jämföras med annat material, som vi ha i vår hand.

u/ Sven Dahlman

Stockholm den 30 juni 1952.
Överlämnas till Kommissarien
Danielsson, Stockholm, för känne-
dom.

Enligt uppdrag:

(Stig Engfeldt)

Förste sekreterare

Avskrift av personligt och strängt förtroligt
handbrev från Envoyén Allard, Budapest, till
Utrikesrådet Dahlman, utrikesdepartementet,
dagtecknat den 19 maj 1952.

Herr Bentsur har meddelat att tvenne av hans vänner
varit i förbindelse med Mandula i syfte att söka utröna, huru-
vida denne under sin vistelse i Sovjetunionen sammanträffat
med Bendel. Mandula, som i övrigt visat sig älskvärd och till-
mötesgående, hade emellertid bestämt avböjt att lämna några
som helst uppgifter om sitt uppehåll i Ryssland. Herr Bentsurs
vänner hade givetvis inför detta motstånd aldrig nämnt Bendels
namn.

En annan möjlighet att erhålla upplysningar om Mandulas
verksamhet återstår emellertid. Enligt vad herr Bentsur med-
delat, hade nämligen denne en mycket intim vän vid namn László
Heller, med vilken han efter sin återkomst från Ryssland delat
bostad under några månader. Han hade med all sannolikhet för
Heller berättat om sina upplevelser i sistnämnda land och om
de personer med vilka han sammanträffat. Heller, som sedermera
utsågs till ungersk handelsattaché i Paris, har sedan någon tid
tillbaka hoppat av och vistas nu i Brasilien under nedanstående
adress: Donna Gabrielle Portó Alegre, Gaira, Postal 796, Brasil
Han har avbrutit alla förbindelser med det kommunistiska par-
tiet och kan därför antagas vara villig att lämna alla de
informationer, varöver han förfogar.

Därest det skulle visa sig möjligt att uppnå kontakt med
Heller i Brasilien, ansåg emellertid herr Bentsur att man till

[illegible]

12

(

Allard/Rtz

Stockholm den 21 mars 1952.

Strängt förtroligt. 1 bil.

P 2

Sjöborgsutredningen

Sven Allard

Broder,

På begäran av kabinettsssekreteraren får jag be Dig personligen tillse, att närslutna brev med bud och på säkert sätt överlämnas till Israels beskickning i Wien för vidare befordran med kurir till adressaten. Då denne ofta besöker Wien, kan det tänkas, att han personligen avhämtar brevet. Därest han så småningom skulle sända mig ett svar genom Dig, vore jag tacksam, om Du ville tillse, att detta vidarebefordras till mig eller till kabinettsssekreteraren i Stockholm med kurir.

u/ Sven Allard

Envoyén B e l f r a g e ,
W i e n .

Stockholm, den 21. März 1952.

Sjöborgsutredningen

1 Anl.

P 2

Eu^I

Lieber Herr Dentzur,

Ich danke Ihnen herzlichst für Ihre Mitteilung in Bezug auf Mandula. Für den Fall dass es Ihnen möglich ist durch einen zuverlässigen Mittelsmann mit Mandula in Verbindung zu kommen und ihn in diskreter Weise über sein Zusammentreffen mit "dem langen mageren Schweden" (Wallenberg) in der Sowjetunion auszufragen, wäre ich Ihnen sehr dankbar diese Gelegenheit zu benutzen.

./.

Zu Ihrer Orientierung füge ich eine kurze Aufzeichnung bei, voraus Sie ersuchen können, unter welchen Umständen unser Gewährsmann, Erlandsson, mit Mandula zusammengekommen ist.

Ihr Mittelsmann kann natürlich nur selbst beurteilen wie weit er in seinem Gespräch mit Mandula gehen kann und welche Fragen es angebracht ist an ihn zu stellen.

Ich würde aber vorschlagen, dass Ihr Mittelsmann im Laufe des Gespräches beiläufig erwähnt, dass er oder ein Freund von ihm Erlandsson in Schweden zufälligerweise getroffen hat und dass dieser ihn dabei erzählt hatte, dass er von Mandula den Auftrag erhalten hatte seine Grüße an das Tochterunternehmen in Schweden der Firma "Orion" zu übermitteln.

Ich mache diesen Vorschlag deswegen, weil es von Bedeutung ist festzustellen, in erster Linie ob Mandula sich Erlandsson erinnert und zweitens ob er im Kriegsge-

Herrn Geschäftsträger D e n t z u r ,
B u d a p e s t .

fangenenlager in Krasnogorsk auch andere Schweden als Erlandsson getroffen hat. Wenn das der Fall ist, ist jedoch nicht ausgeschlossen, dass Mandula trotzdem nicht mit Wallenberg zusammengekommen ist. Am Kriegsende sind nämlich mehrere Schweden, unter anderen auch ein Journalist namens af Sandeberg, nach der Sowjetunion gebracht worden und haben sich eine kurze Zeit in Krasnogorsk aufgehalten, ehe sie nach Schweden zurückgeführt wurden. Deswegen möchten wir gerne erfahren, ob die Schweden die Mandula gesehen hat besondere Kennzeichen aufwiesen. Da Wallenberg z.B. jüdisches Blut hat, könnte Ihr Mittelsmann fragen, ob der Schwede den er in Krasnogorsk getroffen hat, Jude war, und ob er erzählt hat, wo und aus welchen Gründen er gefangengenommen wurde, welche Beschäftigung er früher gehabt hat usw.

Wie ich schon gesagt habe, kann Ihr Mittelsmann allein beurteilen, welche von oben erwähnten Fragen er stellen soll, da er selbstverständlich mit grosser Vorsicht vorgehen muss. Ich habe deswegen nur andeuten wollen, was uns in erster Linie interessiert, wenn Ihr Mittelsmann finden sollte, dass Mandula geneigt ist sich auf Einzelheiten einzulassen. Alle Auskünfte die er über "den langen, mageren Schweden", der sich im Krasnogorsk-Lager befunden hat, geben kann sind aber von Bedeutung. Doch ist, wie Sie verstehen, eine einfache Bestätigung dass Mandula "andere Schweden" als Erlandsson getroffen hat an und für sich nicht genug um festzustellen, ob Wallenberg tatsächlich in Krasnogorsk gewesen ist.

Ich möchte zuletzt nur hinzufügen, dass Ihr Mittelsmann aus naheliegenden Gründen vermeiden sollte den Namen "Wallenberg" zu erwähnen. Wenn aber Mandula von sich aus im Laufe des Gespräches den Namen "Wallenberg" erwähnt, ist das selbstverständlich sehr wertvoll zu erfahren.

u/ Sven Allard

Stockholm den 17 mars 1952.
Överlämnas till Kommissarien
Danielsson, Stockholm, för känne-
dom.

(Stig Engfeldt)
tjfr. Byråchef

Avskrift av personligt och strängt förtroligt
handbrev från Envoyén Allard, Prag, till Utrikes-
rådet Dahlman, Utrikesdepartementet, dagtecknat
den 10 mars 1952.

Åberopande mitt handbrev den 27 nästlidne februari
ber jag till en början få meddela att Israels chargé d'affaire
i Budapest, herr Benzur, underrättat mig om att, ehuru den i
promemorian av den 5 januari 1952 omnämnde George Mandula är
fanatisk kommunist, han likväl ej anser uteslutet att ett par
av hans landsmän, som personligen känna Mandula, exempelvis
vid ett kafébesök skulle kunna försiktigt utfråga honom i det
ärende, som intresserar oss. Jag har omedelbart svarat herr
Benzur att jag tacksamt accepterar detta erbjudande och bett
denne genom sina vänner i första hand söka få reda på huruvida
Mandula under sin vistelse i Sovjetunionen sammanträffat med
en eller flera svenskar. I jakande fall har jag vidare bett
herr Benzur genom sina mellanhänder söka erhålla en beskri-
vning på ifrågavarande svensk samt inhämta var och när Mandula
sammanträffat med denne.

I fråga om den i ovannämnda promemoria berörde tjeckisk
medborgaren Karel Sparke har jag tyvärr ännu inget nytt att
meddela.

Stockholm den 5 mars 1952.
Överlämnas jämte bilaga till Kommis-
sarien Danielsson, Stockholm, för
kännedom.

Enligt uppdrag:

(Stig Engfeldt)
Förste sekreterare

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från Envoyén Allard, Prag, till Utrikes-
rådet Dahlman, dagtecknat den 1 mars 1952.

Jag har just före kurirpostens avgång erhållit
i bifogade PM angivna uppgifter rörande Karel Sporka.
Däremot har jag ännu ej lyckats erfara något om hans
politiska inställning, varför jag ännu ej kan bedöma
huruvida vi ha möjligheter sätta oss i förbindelse med
honom för att kontrollera de uppgifter angående Bendel-
affären, som han uppgives sitta inne med. Undersökningar
fortsätta emellertid.

Avskrift.

Karel Sporka Witwer, ca 60 Jahre alt,
wohnt in Pilsen V., Guldnerova 58, in einem schönen
Neubau im I. Stock, Seine Wohnung teilt er mit einem
Untermieter.

S. war früher Schuster und ist, seitdem das
Schusterhandwerk nicht mehr genügend einträgt,
als Portier bei einem grossen Autoreparatur-National-
unternehmen (vorm, Brozik) in Pilsen V., Sirova ul.,
angestellt.

Für sein Alter sieht er gut aus, hinkt etwas auf
seinen linken Fuss.

Seine Tochter ist in Brunn.

Prag den 27 februari 1952.

Personligt.

1 bil.

Strängt förtroligt.

*Handskat - på en i andra -
v. 10 - 11 - 12 - 13 - 14 - 15 - 16 - 17 - 18 - 19 - 20 - 21 - 22 - 23 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28 - 29 - 30 - 31 - 32 - 33 - 34 - 35 - 36 - 37 - 38 - 39 - 40 - 41 - 42 - 43 - 44 - 45 - 46 - 47 - 48 - 49 - 50 - 51 - 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 57 - 58 - 59 - 60 - 61 - 62 - 63 - 64 - 65 - 66 - 67 - 68 - 69 - 70 - 71 - 72 - 73 - 74 - 75 - 76 - 77 - 78 - 79 - 80 - 81 - 82 - 83 - 84 - 85 - 86 - 87 - 88 - 89 - 90 - 91 - 92 - 93 - 94 - 95 - 96 - 97 - 98 - 99 - 100 - 101 - 102 - 103 - 104 - 105 - 106 - 107 - 108 - 109 - 110 - 111 - 112 - 113 - 114 - 115 - 116 - 117 - 118 - 119 - 120 - 121 - 122 - 123 - 124 - 125 - 126 - 127 - 128 - 129 - 130 - 131 - 132 - 133 - 134 - 135 - 136 - 137 - 138 - 139 - 140 - 141 - 142 - 143 - 144 - 145 - 146 - 147 - 148 - 149 - 150 - 151 - 152 - 153 - 154 - 155 - 156 - 157 - 158 - 159 - 160 - 161 - 162 - 163 - 164 - 165 - 166 - 167 - 168 - 169 - 170 - 171 - 172 - 173 - 174 - 175 - 176 - 177 - 178 - 179 - 180 - 181 - 182 - 183 - 184 - 185 - 186 - 187 - 188 - 189 - 190 - 191 - 192 - 193 - 194 - 195 - 196 - 197 - 198 - 199 - 200 - 201 - 202 - 203 - 204 - 205 - 206 - 207 - 208 - 209 - 210 - 211 - 212 - 213 - 214 - 215 - 216 - 217 - 218 - 219 - 220 - 221 - 222 - 223 - 224 - 225 - 226 - 227 - 228 - 229 - 230 - 231 - 232 - 233 - 234 - 235 - 236 - 237 - 238 - 239 - 240 - 241 - 242 - 243 - 244 - 245 - 246 - 247 - 248 - 249 - 250 - 251 - 252 - 253 - 254 - 255 - 256 - 257 - 258 - 259 - 260 - 261 - 262 - 263 - 264 - 265 - 266 - 267 - 268 - 269 - 270 - 271 - 272 - 273 - 274 - 275 - 276 - 277 - 278 - 279 - 280 - 281 - 282 - 283 - 284 - 285 - 286 - 287 - 288 - 289 - 290 - 291 - 292 - 293 - 294 - 295 - 296 - 297 - 298 - 299 - 300 - 301 - 302 - 303 - 304 - 305 - 306 - 307 - 308 - 309 - 310 - 311 - 312 - 313 - 314 - 315 - 316 - 317 - 318 - 319 - 320 - 321 - 322 - 323 - 324 - 325 - 326 - 327 - 328 - 329 - 330 - 331 - 332 - 333 - 334 - 335 - 336 - 337 - 338 - 339 - 340 - 341 - 342 - 343 - 344 - 345 - 346 - 347 - 348 - 349 - 350 - 351 - 352 - 353 - 354 - 355 - 356 - 357 - 358 - 359 - 360 - 361 - 362 - 363 - 364 - 365 - 366 - 367 - 368 - 369 - 370 - 371 - 372 - 373 - 374 - 375 - 376 - 377 - 378 - 379 - 380 - 381 - 382 - 383 - 384 - 385 - 386 - 387 - 388 - 389 - 390 - 391 - 392 - 393 - 394 - 395 - 396 - 397 - 398 - 399 - 400 - 401 - 402 - 403 - 404 - 405 - 406 - 407 - 408 - 409 - 410 - 411 - 412 - 413 - 414 - 415 - 416 - 417 - 418 - 419 - 420 - 421 - 422 - 423 - 424 - 425 - 426 - 427 - 428 - 429 - 430 - 431 - 432 - 433 - 434 - 435 - 436 - 437 - 438 - 439 - 440 - 441 - 442 - 443 - 444 - 445 - 446 - 447 - 448 - 449 - 450 - 451 - 452 - 453 - 454 - 455 - 456 - 457 - 458 - 459 - 460 - 461 - 462 - 463 - 464 - 465 - 466 - 467 - 468 - 469 - 470 - 471 - 472 - 473 - 474 - 475 - 476 - 477 - 478 - 479 - 480 - 481 - 482 - 483 - 484 - 485 - 486 - 487 - 488 - 489 - 490 - 491 - 492 - 493 - 494 - 495 - 496 - 497 - 498 - 499 - 500 - 501 - 502 - 503 - 504 - 505 - 506 - 507 - 508 - 509 - 510 - 511 - 512 - 513 - 514 - 515 - 516 - 517 - 518 - 519 - 520 - 521 - 522 - 523 - 524 - 525 - 526 - 527 - 528 - 529 - 530 - 531 - 532 - 533 - 534 - 535 - 536 - 537 - 538 - 539 - 540 - 541 - 542 - 543 - 544 - 545 - 546 - 547 - 548 - 549 - 550 - 551 - 552 - 553 - 554 - 555 - 556 - 557 - 558 - 559 - 560 - 561 - 562 - 563 - 564 - 565 - 566 - 567 - 568 - 569 - 570 - 571 - 572 - 573 - 574 - 575 - 576 - 577 - 578 - 579 - 580 - 581 - 582 - 583 - 584 - 585 - 586 - 587 - 588 - 589 - 590 - 591 - 592 - 593 - 594 - 595 - 596 - 597 - 598 - 599 - 600 - 601 - 602 - 603 - 604 - 605 - 606 - 607 - 608 - 609 - 610 - 611 - 612 - 613 - 614 - 615 - 616 - 617 - 618 - 619 - 620 - 621 - 622 - 623 - 624 - 625 - 626 - 627 - 628 - 629 - 630 - 631 - 632 - 633 - 634 - 635 - 636 - 637 - 638 - 639 - 640 - 641 - 642 - 643 - 644 - 645 - 646 - 647 - 648 - 649 - 650 - 651 - 652 - 653 - 654 - 655 - 656 - 657 - 658 - 659 - 660 - 661 - 662 - 663 - 664 - 665 - 666 - 667 - 668 - 669 - 670 - 671 - 672 - 673 - 674 - 675 - 676 - 677 - 678 - 679 - 680 - 681 - 682 - 683 - 684 - 685 - 686 - 687 - 688 - 689 - 690 - 691 - 692 - 693 - 694 - 695 - 696 - 697 - 698 - 699 - 700 - 701 - 702 - 703 - 704 - 705 - 706 - 707 - 708 - 709 - 710 - 711 - 712 - 713 - 714 - 715 - 716 - 717 - 718 - 719 - 720 - 721 - 722 - 723 - 724 - 725 - 726 - 727 - 728 - 729 - 730 - 731 - 732 - 733 - 734 - 735 - 736 - 737 - 738 - 739 - 740 - 741 - 742 - 743 - 744 - 745 - 746 - 747 - 748 - 749 - 750 - 751 - 752 - 753 - 754 - 755 - 756 - 757 - 758 - 759 - 760 - 761 - 762 - 763 - 764 - 765 - 766 - 767 - 768 - 769 - 770 - 771 - 772 - 773 - 774 - 775 - 776 - 777 - 778 - 779 - 780 - 781 - 782 - 783 - 784 - 785 - 786 - 787 - 788 - 789 - 790 - 791 - 792 - 793 - 794 - 795 - 796 - 797 - 798 - 799 - 800 - 801 - 802 - 803 - 804 - 805 - 806 - 807 - 808 - 809 - 810 - 811 - 812 - 813 - 814 - 815 - 816 - 817 - 818 - 819 - 820 - 821 - 822 - 823 - 824 - 825 - 826 - 827 - 828 - 829 - 830 - 831 - 832 - 833 - 834 - 835 - 836 - 837 - 838 - 839 - 840 - 841 - 842 - 843 - 844 - 845 - 846 - 847 - 848 - 849 - 850 - 851 - 852 - 853 - 854 - 855 - 856 - 857 - 858 - 859 - 860 - 861 - 862 - 863 - 864 - 865 - 866 - 867 - 868 - 869 - 870 - 871 - 872 - 873 - 874 - 875 - 876 - 877 - 878 - 879 - 880 - 881 - 882 - 883 - 884 - 885 - 886 - 887 - 888 - 889 - 890 - 891 - 892 - 893 - 894 - 895 - 896 - 897 - 898 - 899 - 900 - 901 - 902 - 903 - 904 - 905 - 906 - 907 - 908 - 909 - 910 - 911 - 912 - 913 - 914 - 915 - 916 - 917 - 918 - 919 - 920 - 921 - 922 - 923 - 924 - 925 - 926 - 927 - 928 - 929 - 930 - 931 - 932 - 933 - 934 - 935 - 936 - 937 - 938 - 939 - 940 - 941 - 942 - 943 - 944 - 945 - 946 - 947 - 948 - 949 - 950 - 951 - 952 - 953 - 954 - 955 - 956 - 957 - 958 - 959 - 960 - 961 - 962 - 963 - 964 - 965 - 966 - 967 - 968 - 969 - 970 - 971 - 972 - 973 - 974 - 975 - 976 - 977 - 978 - 979 - 980 - 981 - 982 - 983 - 984 - 985 - 986 - 987 - 988 - 989 - 990 - 991 - 992 - 993 - 994 - 995 - 996 - 997 - 998 - 999 - 1000*

några upplysningar i vare sig positiv eller negativ riktning.
Mannen synes vara en primitiv natur, som givetvis kan ha misstagit sig i fråga om identifieringen av fotografierna. Han har emellertid otvetydigt varit i god tro och icke lämnat några upplysningar i privat vinningssyfte. Om detta varit

svlpgas

Utrikesrådet Dahlman,
S t o c k h o l m.

fallet framhöll herr Benzur, hade portvakten säkerligen å-
nyo uppsökt vår mellanhand för att begära pengar eller and-
ra gåvor som livsmedelspaket eller cigaretter som gott-
görelse för sina informationer. Han har likväl aldrig låtit
sig avhöra. Mycket starka skäl tala därför för att uppgif-
terna kunna vara riktiga (mina handbrev av den 9 - 15 no-
vember 1951 Åberopas).

III. Rörande den i Danielsons P.M. av den 5 januari
1952 omnämnde George Handula har jag erhållit ingående
upplysningar, som sammanfattas i bifogade uppteckning. Då
personen ifråga av allt att döma är en fanatisk kommunist
anser jag det uteslutet, att genom någon mellanhand fran-
föra några frågor. Spålen härtill behöver jag ju icke när-
mare angiva. Vad beträffar tjeckiska medborgaren Karel
Sparka ha vi ännu icke lyckats anskaffa andra upplys-
ningar än att den uppgivna gatan finnes i Pilsen. Under-

sökningarna fortsätta emellertid.

(Sven Allard)

Angen 100

original for napa

daya redan

ss. 26/1

Kopia

Överlämnad 16/11 52

Av Kom. Danielsson

16. 52

Avskrift.

B.

24.12.51.

Ärendet Nordström - Paaso-Hausmann

B 827

Anges för 26/11 52

Julien Löwheim, en av de tre norrmän som i juli 1947 överfördes från ryska interneringsläger i Kiev-distrikten till ett läger vid Lenningrad och därifrån hemsänd, har omtalat följande

Vintern 1946-47 uppehöll han sig som fånge i olika fångläger i Kiev-distriktet. Hovedlägret - Darnitzlägret - som han egentligen tillhörde låg också utanför Kiev. I själva Kiev låg ett annat stor läger - Bunkerlägret. Han var vintern 1946-47 på båda dessa läger, och han var också ute på små läger som hörde under ett huvudläger.

Han kan erinra sig att han en gång denna vinter träffade en fånge, som uppgav sig vara svensk och att han var läkare, men han kan icke erinra sig när det var på vintern eller vilket läger det var. Löwheim tror sig ha hört namnet på vederbörande fånge men han kan icke erinra sig det. Han tror icke att han har hört namnet Raoul Wallenberg i samband med denne.

Löwheim är säker på att denne fånge talade mycket god svenska. Han antager att han och den finske medborgaren Johannes Hausmann - som han var internerad tillsammans med - hälsade på vederbörande fånge samtidigt. Löwheim tror att vederbörande fånge omtalade att han kom med transport öster ifrån och att han skulle sändas norröver. Detta kan troligen vara grunden till Löwheim såg vederbörande fånge bara en enda gång.

Vederbörande talade inget om sig själv, varför han kommit i fångenskap eller hur länge han varit i fångenskap.

Löwheim ger detta signalement på vederbörande:

c:a 35 år, minst 180 cm. lång, (Löwheim är själv 180 cm. lång och han är säker på att vederbörande var minst lika lång) kraftigt byggd, runt ansikte, hög panna, rött helskägg, tunt blont hår - men icke skallig.

Vederbörande var bl.a. iklädd en grågrön militärjacka av helylle och med 4 stora utanpåsydda fickor. Grunden till att Löwheim speciellt lade märke till denna jacka var att den varken var rysk eller tysk. De övriga fångarna voro iförda ryska uniformer.

Löwheim har icke senare sett vederbörande fånge, och han har heller icke hört någon annan som har varit i kontakt med honom.

Löwheim omtalar att det icke var så sällan som tyska ss-officerare utgav sig för att vara skandinaver, då det var allmän uppfattning att skandinaverna fick bättre behandling i lägren, men han tror icke att så var fallet med den omtalade fången.

22.12.1951.

Coll/

Avskrift.

Stockholm den 11 januari 1952. P.M.
 Överlämnas för kännedom till
 Kommissarie Danielsson, Stockholm.
 Enligt uppdrag:

Engfeldt.

Exp.

Fredagen den 4 januari 1952 infann sig rörarbetaren Karl Einar Erlandsson, boende Slöjdgatan 9, 3 tr. ö.g., varvid jag hade ett samtal med honom angående hans vistelse i Ryssland, sedan han våren 1945 befriats ur tyskt fängelse. Sedan jag fört in samtalet på Krasnogorskläret och frågat honom, med vilka personer han där kom i kontakt, kommo vi att tala om finske medborgaren Nordström, i läret kallad Ström. På direkt fråga, om Erlandsson icke träffat eller hört talas om någon svensk, frånsett de personer, som kommit tillsammans med Erlandsson från Berlin, svarade Erlandsson, att någon hade talat om en svensk, som skulle ha befunnit sig i Krasnogorskläret, innan den övriga svenskgruppen kom dit. Denne svensk skulle enligt utsago av ett "par tyskar" ha varit lång och mager, och han skulle någon tid före svenskgruppens ankomst ha förts till ett annat läger. Jag försökte nu få fram, vilka det var, som fört svensken på tal, men till en början kunde Erlandsson icke påminna sig detta. Då han nämnde, att man spelade schack i läret, började jag fråga ut honom om de olika spelarna, och han mindes, att en av spelarna skulle ha varit tysk läkare, då cirka 35 år gammal, en tämligen stor person, duktig schackspelare. Genom att försöka få fram detaljer om de olika spelarna kom jag därhän, att Erlandssons minne började klarna om förhållandena i läret, och han yttrade plötsligt: "Jo, nu vet jag, vem det var som sade, att den långa, magre svensken befann sig i läret". Det var en ungersk jude, som låtsade sig vara ledare för en kommunistisk grupp. Denne jude spelade också schack något, men var icke någon driven spelare. Så småningom klarnade det för Erlandsson, att denne ungrare sagt, att han haft en del affärsförbindelser med Sverige. Erlandsson erinrade sig vidare, att han, då han lyckades komma ut från Ryssland, kunnat smuggla ut en "telefonbok" och i denna bok skulle ungrarens namn vara uppskrivit av honom själv. Erlandsson lovade söka reda på boken och senare på kvällen telefonera till min bostad och lämna namnet.

Det har genom U.D:s handlingar kunnat konstateras, att Erlandsson överförts till Krasnogorskläret den 21/6 1945. Han u.

gav vid samtalet, att han förts till vad som vanligen i hand-
lingarna betecknats som Zon I, där han fått stanna kvar möj-
ligtvis 1½ vecka. Då han vid ett förhör vägrat underteckna
en handling, att han varit ledare för svenskgruppen, hade han
brutalt klätts av och en mycket noggrann undersökning av hans
kläder hade igångsatts, varefter han omedelbart förts med bil
till Batirkafängelset, där han kvarhållits uppskattningsvis
5å 6 veckor. Sedan hade han återförts till Krasnogorskläg-
rét, men nu till avdelning III. Det var då han kom till den-
na avdelning, vilket alltså bör ha varit ungefär i mitten på
augusti 1945, som han erfor av "de båda tyskarna", att det ti-
digare funnits en lång, mager svensk i lägret, innan svensk-
gruppen kom dit. Då "tyskarna" berättade om den länge, mag-
re svensken, hade även Ström alias Nordström befunnit sig i
närheten och hört samtalet. Nordström gällde faktiskt som
svensk, bara därför att han talade svenska perfekt. Samtalet
mellan Erlandsson och "tyskarna" hade förts på tyska, vilket
språk Erlandsson behärskar.

Senare på kvällen ringde Erlandsson och meddelade, att han
funnit telefonboken, och där fanns det mycket riktigt anteck-
ningar inte bara om ungraren utan även om en tjeck, som varit
närvarande, då ungraren berättat om den länge, magre svensken.
Ungrarens namn är Georg MANDULA, och han hade varit anställd vid
radiofabriken Orion. Enligt anteckningarna såg Erlandsson, att
Mandula bett Erlandsson framföra hälsningar till Orions dotter-
bolag i Sverige, men detta hade Erlandsson glömt. Hälsningarna
skulle hava framförts till bolagets kontor på Alströmergatan.

Den andre mannen, som varit närvarande, då Mandula berätta-
de om den länge, magre svensken, är identisk med tjeckiske med-
borgaren Karel SPARKA, då cirka 25 å 27 år gammal. Som adress
hade Sparka uppgivit: Plseň 5, Guldnerova 58, ČSK.

Jag frågade Erlandsson, om han aldrig hört namnet Wallenberg,
då han vistades i Ryssland. Erlandsson förklarade, att detta icke
var uteslutet, men vid den tiden hade namnet Wallenberg icke sagt
honom mer än att det var ett namn på någon bankirfamilj i Sverige.
Han kunde icke erinra sig, att detta namn nämnts i samband med den
länge, magre svensken, men han ville å andra sidan icke påstå, att

det icke kunde ha varit fallet. Erlandsson lovade tänka igenom sin vistelse i Ryssland och vid ett nytt samtal med undertecknad lämna så många detaljer som möjligt. Han kommer säkert att kunna påminna sig en hel del namn på interner i Krasnogorsk och i Butirkafängelset.

Stockholm den 5 januari 1952.

Otto Danielsson.

Ätt avskrivet, betyga:

.....*Quattrone*.....

.....*Ben Goussard*.....

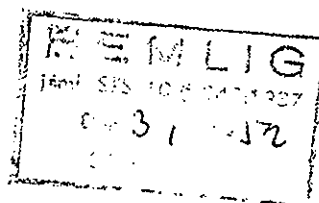
En Georg Mandula, född 1910, var här som ungerska statens rep. i febr. 1949. Han repr. import- och exportavd. för den tunga industrien. Hade kontakt med Elkan på ung.leg.

Dir. Popper i Orion, vilken jag anser pålitlig, har uppgivit, att han känner till Georg Mandula, vilken var gift med en dam, som hade ett pensionat. Möjl. skuld nu. Dir. Popper kommer att inom de närmaste dagarna skaffa uppgift om Mandula.

Han von Pirkner, SKF:s repr. i Budapest hjälpa till. Någon på UD:s handelsavdelning torde känna till v. Pirckner.

Anger känner honom.

Karlson J. n. n.

P.M.

angående spåret Paul Nordström.

20
10/1

Under november månad 1951 tillskrev jag polismästaren i Jacobstad i Finland och frågade honom, om han ville hava godheten att försöka få ett nytt samtal med Nordström och förka "lirka ur" denne namnet på den person, som berättat för Nordström om att en svensk vid namn Wallenberg skulle ha befunnit sig i rysk fångenskap samtidigt med Nordström.

I december 1951 inkom ett meddelande från polismästaren i Jacobstad vari förklarades, att Nordström uppgivit sig ha fått upplysningen om en svensk vid namn Erlandsson. Nordström hade sagt sig hava Erlandssons adress antecknad, men vid efter forskning hade han ej kunnat finna adressen.

Med Erlandsson avses säkerligen sjömannen Karl Einar Erlandsson, f. 25/9 1908, nu troligen boende Slöjdgatan 9, Stockholm samt anställd A.B. Sana, Riddargatan 40.

Erlandsson återkom 27 (28) oktober 1945 från rysk fångenskap. Han hade tidigare suttit arresterad i Tyskland från 1943 till april 1945 anklagad för att ha hjälpt polacker att fly från Polen.

Jag kommer att taga kontakt med Erlandsson så fort sig göra låter.

Stockholm den 3 januari 1952.

Otto Danielsson
(Otto Danielsson)

Avskrift av strängt förtroligt
handbrev från envoyén Engzell till
utrikesrådet Dahlman, dagtecknat
Helsingfors den 26 oktober 1951.

*Manner skall g.
Konsultas antag
S.H.
29/10* .....
Kab. neder

Hemlig.

Stockholm den 1 november 1951.
Överlämnas för kännedom till Kommissa-
rie Danielsson, Stockholm.

Stig Engfeldt. Förste Sekr.

I anslutning till mitt brev den 19 dennes i Wallen-
berg-affären får jag nu meddela att jag talat förtroligt
med kanslichefen Tarjanne om efterforskning i Moskva. Han
förhörde sig - utan att nämna orsaken - med legationsrådet
Pulkkinen, som länge varit i Moskva och denne uppgav då,
att vid finska beskickningen i Moskva finnes sedan 1946-47 anställd
en herr Manner, finsk medborgare. Denne hade varit interne-
rad i ett ryskt läger och hade sedan länge varit i Ryssland.
Han vore någon slags faktotum, som skötte huset. Han levde
i "samvetsäktenskap" med en ryska och ville troligen därför
ej lämna Moskva. Tydligen är detta den Manner, vi sökt.

Tarjanne har ingenting emot att vår ambassad i
Moskva kontakter finska beskickningen, lämpligen legations-
rådet Enckell. Då man emellertid måste utgå från att Manner
är spion måste största försiktighet iakttagas.

Helsingfors den 19 oktober 1951.

Strängt förtroligt.

1 bil.

25/10 Lofheim skall vara genom
Nauichsons senaste handskrift.
Broder,

25/10 överst. Tui Daniels.
Bilagor 8/11 över Lennard
Tui Bach-Holm, som 19/11
alternativt den 11/11
m. Lofheim anmäler
som (förmann)

Åberopande Ditt handbrev den 13 september angående Wallenberg-affären ber jag härjämte få översända en promemoria innehållande kompletterande upplysningar, som Johannes Hausmann kunnat lämna rörande den svenske läkaren i "Kiev-lägre nr 4". På grund av att vi först härmed lagen lyckats få förnyad kontakt med Hausmann, har jag icke varit i tillfälle att återkomma till saken förrän nu.

Som Du ser av promemorian tycks resultatet av utfrågningen vara helt negativt för Wallenberg-affärens del. Hausmann gör intryck av att vara vaken och pålitlig och han uttalade sig mycket bestämt beträffande omöjligheten av att Wallenberg och läkaren i Kiev-lägre kunde vara samma person. Om protokollen från förhören med Hausmann m.fl. i Vainikkala och Hangö kan ha något intresse för utredningen av frågan vem läkaren kan ha varit, skall vi naturligtvis försöka skaffa dem från polisen här.

På vår brevförfrågan till dr Paaso, om han erinrar sig något ytterligare rörande Kamer, har intet svar ingått. Nämligen blir det nödvändigt att också för den sakens skull gå till förhörsprotokollen från Hangö?

Beträffande den sista punkten i Din skrivelse ber jag få återkomma en av de närmaste dagarna.

/s/ Gösta Engzell

Utrikesrådet Dahlman,
Kungl. Utrikesdepartementet.

982

Strängt förtroligt.

1 bil.

P.M.

Johannes Hausmann lämnade vid besök på beskickning den 19 oktober 1951 följande upplysningar.

Den c:a 40-årige, c:a 175 cm långsvenske läkaren "Kiev-lägre nr 4", hade ett icke helt rött, utan rostbrunt skägg brunt hår och var något skallig framtill på hjässan. Hans ansikte var ganska brett och kroppsbyggnaden kraftig. Några ytterligare detaljer rörande utseendet kunde Hausmann icke erinra sig. Hausmann som är studerande vid härvarande konsthögskola, gjorde emellertid bifogade skiss över vad han kunde erinra sig av svenskens huvud.

Läkaren, som talade tyska, hade liksom de övriga fångarna varit klädd i lägerdräkt, men hade till skillnad från de flesta av dessa icke arbetat i lägre. Hausmann trodde att han hade malaria, vilket var en ganska vanlig sjukdom därstädes. Eventuellt - dock mindre troligt - vore förklaringen att han hade officers grad. Hausmann tyckte sig komma ihåg att svensken själv hade talat om för honom att han var svensk läkare. (Vid det föregående samtalet med Hausmann - PM 23 juli 1951 - uppgav denne, att han aldrig talat med läkaren, utan endast fått honom utpekad för sig) Hausmann kunde icke komma ihåg om läkaren bodde i samma barack som han själv, enär denna inrymde flera hundra fångar, som ofta flyttades till andra baracker. Innan Hausmann transporterades bort från lägre för att friges, låg både han själv (som hade malaria) och läkaren på lägerlasarettet som patienter. Hausmann kunde icke påminna sig att svensken någonsin hade tjänstgjort därstädes såsom läkare. Han låg fortfarande kvar, när Hausmann transporterades bort, men verkade icke särskilt sjuk utan fick gå omkring ganska fritt.

Jag visade Hausmann två tydliga fotografier av Wallenberg utan att ontala vem dessa föreställde, varpå han mycket bestämt förklarade att det icke kunde vara läkaren. Läkaren hade haft en mycket rundare ansiktsform och helt andra drag och Hausmann förklarade sig på förfrågan anse det vara uteslutet att denne hade kunnat förändra sig så avsevärt under loppet av 3 & 4 år.

Kievlägrer nr 4 betecknade Hausmann såsom ett bättre läger än de övriga han besökt, i vilket bostads- och utspisningsförhållandena voro relativt bra. Det var ett internationellt genomgångsläger inrymmande uppskattningsvis 5.000 fångar, som bodde i ett tjugotal baracker, därav en - vari Hausmann bodde - som var mycket större än de andra, mera bunkerliknande. Någon specialbarack för fångar av högre rang eller i övrigt av någon speciell kategori hade Hausmann ej sett till. Alla i lägret utom officerare och sjuka voro sysselsatta på sammanlagt 10 & 20 olika arbetsställen med - för det mesta - byggnadsarbeten. Fångarna indelades i tre olika "friskhetsgrupper", varav nr 1 arbetade 10 timmar, nr 2/3 timmar och 3/6 timmar om dagen. Ungefär en gång i kvartalet undersöktes fångarnas hälsa för eventuell omgruppering. Hausmann ansåg icke att arbetet var exceptionellt hårt. Dödligheten i lägret var ej särskilt hög, utan inskränkte sig till "normala" dödsfall i olika sjukdomar. Lägerlasarettet var relativt bra. Hausmann minnes att en italiensk krigsfånge hade tjänstgjort som läkare där. Rymningar förekom i viss utsträckning under den första tiden Hausmann vistades i lägret, men i allmänhet blevo rymningarna återförda. Så småningom upphörde rymningsförsöken så gott som helt. Några kommunikationsmöjligheter med yttervärlden (eget lands beskickning etc.) funnos icke, utom för tyskar, ungrare och österrikare, vilka mottogo och sände Röda-Kors-post.

Orsaken till att Hausmann hölls kvar i lägret så länge kände han icke till, men han trodde att ryssarna gick efter några särskilda listor, enligt vilka å ena sidan sjuka och invalider samt å den andra representanter för de mindre nationerna skulle släppas fört.

Eventuellt kunde Hausmanns tyska extraktion ha spelat in trots hans finska medborgarskap.

I början av september 1947 hade Hausmann och tre norrmän, som hade anlänt till Kiev-läger ungefär på samma gång som Hausmann - på våren 1947 - utan skyddning hämtats från läger-lasarettet, på vilket de vårdades och transporterats till Ionigrad, där de vistades i tre veckor. Därefter hade de stämts över gränsen, varvid de förhöordes på den finska gränstationen i Vainikkala, och anlände sedan till Helsingfors den 10 oktober. Hausmann ständes därefter vidare till Hango där han ånyo förhöordes, medan norrmännen nättill mellan den 10 och 11 reste vidare till Åbo och därefter till Oslo, om med båt eller flyg visste Hausmann ej.

Den enda av norrmännen, vars namn Hausmann kunde erinra sig, var Julian Ischoim, då 20 å 21 år gammal och bosatt i Oslo. Såvitt Hausmann hade fattat rätt var Ischoim skeppare och (mycket osäkert) hade haft ytterligare en son som fallit i krig. Julian hade varit gymnasieelev i någon skola i Oslo och därefter inträtt i SS. Av hans utseende kunde Hausmann endast minnas att han var lång - 180 cm - och smal med mörkt hår, grön ögon och främmer. Beträffande de två övriga norrmännen kan Hausmann inte ihåg något annat än att han hade fått den uppfattningen att de inte vare från Oslo. Efter det de skilts i Helsingfors hade Hausmann inte haft någon kontakt med dessa norrmän.

I lägeret hade Hausmann träffat tolv holländare bland Peter Delaart, Benjamin Hazelaar, Peter Deloew och Böki (smeknamn Van der Elst, som alla vare kvar när Hausmann reste från lägeret. Den sistnämnda var då uppskattningsvis 20-21 år gammal och, hade vid 17 års ålder rynt från sitt hem och gått in i SS. Han var

c:a 160 cm lång, med ljusbrunt hår. Fadern var antagligen fiskare.

Adressen till en tysk hede Hausmann även antecknad: Karl Dürer, Aichalden, Kr. Rottweil, Tyskland.

Av övriga medfångar minnes Hausmann endast en dansk elektrotekniker, då 21 å 22 år gammal, bosatt i Köpenhamn. Han var kvar i lägret då Hausmann reste.

Hausmann förklarade -- då han upplästes om var Krasnij-Gorskilägrat var beläget -- att han ej vistats där. Han hade rest igenom Moskva flera gånger, men aldrig varit i läger i närheten.

Belsingfors den 19 oktober 1951.

Stockholm den 13 september 1951.

Strängt förtroligt.

1 bil.

P 2

ang. Sjöborgs-utredningen

Sthlm. den 13.9.51.
Överl. t. Komm. Danielsson,
Sthlm., f.k. (hemligstpl.)
u/ S. Engfeldt
tjf.byråchef

P

2

Eu^I

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 23 juli angående Johannes Hausmann och dr Manner vill jag framhålla, att Hausmanns uppgifter om den 40-årige svenske läkaren i "Kiehlsgret nr. 4" icke äro utan intresse. Vi skulle gärna se, att beskickningen åter toge kontakt med honom för att ännu mera ingående än tidigare diskutera saken. Jag närsluter en handling, varå nedtecknats de synpunkter, som synas oss av intresse. Den kan ju tjäna till ledning vid det nya samtalet med Hausmann.

Beträffande Väinö Manner får jag fråga, huruvida Dina undersökningar kunna förväntas giva något resultat. Om så icke skulle vara fallet, vore det ju en möjlighet att förtroligt fråga någon av de högre tjänstemännen i finska utrikesministeriet, huruvida man har något emot att vår beskickning i Moskva vänder sig till därvarande finska beskickning i ärendet. Jag vore tacksam få en rad från Dig om hur Du ser på saken.

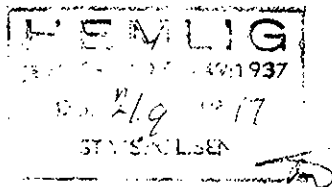
u/ Sven Dahlman

Envoyén Engzell,
Helsingfors.

• • • • •

.....

STATSPOLISEN
STOCKHOLM
3:e rotelns 2:a byrå

5 u. 23/9

P.M.

Enligt meddelande från norska myndigheter har konstaterats, att de tre norska militärer, som enligt Nordströms uppgift passerat via Hangö till Sverige i oktober 1946, icke varit arresterade i Krasnijgorsklägrät utanför Moskva, varför de icke äro i stånd att lämna några uppgifter om internerna där. Icke heller i övrigt hade de haft några meddelanden, som kunde sprida ljus över Wallenbergs öde.

Stockholm den 10/9 1951.

(Otto Danielsson)

Kopier

Munk. 29/8

pa
SS.
Konrad. 29/8

P.M.

Enligt inkomna uppgifter anlände den av Paul Nordström vid samtalet med undertecknad den 5 juni 1951 omnämnde finske löjtnanten Lemminki - identisk med Yrjö, Elis, Lemminki, flyglöjtnant, född den 29/7 1909 i Kurkijoki, Finland - den 7/1 1945 till lägret för återvända krigsfångar i Hangö, varför han icke kan ha några uppgifter att lämna om Wallenbergs vistelse i ryska fångläger.

Stockholm den 28 augusti 1951.

O. Danielsson
(O. Danielsson)

984

Stockholm den 21 augusti 1951.
Överlämnas till Kommissarien Danielsson,
Stockholm, för kännedom.
Enligt uppdrag:

(Stig Engfeldt)
tjfr. Byråchef

Avskrift av personligt och strängt förtroligt
handbrev från Envoyén Allard, Budapest, till
Utrikesrådet Dahlman, Utrikesdepartementet,
dagtecknat den 15 augusti 1951.

Min fru har under de dagar vi vistats i Budapest genom
sina gamla vänner återupptagit efterforskningarna efter förre
ungerske militärattachén von Stumm. Dessa hava i sin tur för-
hört sig bland sina bekanta. Ingen av de tillfrågade, av vilka
alla före kriget känt von Stumm, hava emellertid hört talas om
att denne återvänt från fångenskapen. Våra sagesmän utgå därför
ifrån, att von Stumm antingen fortfarande är kvar i Sovjet-
unionen eller ock avlidit.

1105 1/9
Helsingfors den 23 juli 1951.

1 bil.

Stränet förtroligt.

Broder,

Ditt handbrev den 14 juni 1951 rörande vissa utse-
från doktor Paaso i Kuopio överlämnade min företrädare före
avresan härifrån till Bagge. Då Johansson själv icke hade
tillfälle under de sista hektiska veckorna i Helsingfors att
företaga en undersökning i så endt, har Bagge sökt driva
efterforskningen i saken.

De förfrågningar, som företagits, ha enligt dina direk-
tiv gjorts rent under hand och helt utan anlitande av myndig-
heterna. Vi ha inte fått någon kontakt med Manner Enu, vil-
ken troligen knappast vistas här i landet. Hausmann har dä-
remot attaché Sundberg talat med och därpå uppsett bifogade
B.K. Som därav framgår, har Hausmann knappast något att er-
bjuda av vikt för efterforskningarna i denna sak. Det kanske
för ordningens skull här tillfogas att, vid de personliga
hänvändelser som förekommit, intet härifrån entytts, som
skulle kunna giva anledning till någon idéassociation med
det egentliga föremålet för vårt intresse i denna angelägen-
het. Detta har, som du själv kan konstatera, heller icke
varit erforderligt på nuvarande stadium.

Beträffande dr Manner föreligger följande. Denne torde
icke vara identisk med Kullervo Killes, den från 1918 heros-
tratiskt ryktbare figuren, vilken synbarligen är äldre broder
till landshövdingen i Kymene län. Båda ha nämligen samma
föräldrar. Kullervo är född 1880 och Arvo Verner Alexander
1887. Ej heller förefaller dr Manner vara broder till över-
direktören i Lantmäteristyrelsen Arvo Johannes (född 1882),
vilken på förfrågan säger sig ha en broder, som emellertid ej

trikesrådet Tahlman,

uncl. Utrikesdepartementet.

285

bure titeln doktor och som varit mycket litet utomlands. Motomot var vid byggandet av finska beskickningens hus i Moskva åren 1936-37 en person vid namn Väinö Manner verksamt behjälplig vid anskaffning av byggnadsmaterial. Om denne uppgives, att han sedan omkring 1925 vistats i Sovjetunionen, att han begivit sig efter en del ekonomiska trasaligheter här i landet, och etablerat sig som båtbyggare eller något i den stilen. Han beskrives som en något egendomlig typ och vare icke doktor eller akademiker utan snarare affärsmannabetonad till sin utbildning samt kallade sig på 30-talet för ingenjör och hade under den långa vistelsen i Ryssland blivit nästan helt förryskad. Vid den tiden bodde han egen villa i utkanten av Moskva. Om Manners politiska inställning har intet kunnat inhämtas. Hans ålder lär vara ca 65 år. Uppgifter att Manner skulle ha nära förbindelser med finska legationen i Moskva bekräftas av personer, som varit med om byggandet av fastigheten där. Om Manners nuvarande vistelseort förefaller det svårt att få några säkra upplysningar. Enligt ryktet skulle han ha lämnat Ryssland och begivit sig utomlands eller åtminstone sökt visum till USA eller till Sverige(?), men dessa uppgifter synes alltför vaga och osäkra. I varje fall komma vi att fortsätta efterforskningarna för att, om det är möjligt härifrån, ska finna vägen till honom.

Löjligen skulle det låna sig att också sätta vår beskickning i Moskva på spåret efter Manner med hjälp av ovanstående upplysningar.

Dr Tease har tillskrivits, för den händelse han ytterligare kan upfriska sitt minne.

/u. Gösta Engzell

Avskrift.

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

*Sanna p. Fillefältens Barndoms-
10, 11 för patthandla kammaren.
S. S.*

P.M.

3. d.
Finska medborgaren Johannes Hausmann lämnade vid besök på beskickningen följande upplysningar.

På fråga om han hade träffat några svenskar i ryska fånglänger svarade han, att den ende var en c:a 40-årig läkare ungefär 175 cm. lång och med rödfärgat helskägg, som han fått utpekad för sig i "Kievlägre nr 4", där han vistats under tiden juni - augusti 1947. Nämda läger var ett internationell samlingsläger, som innehöll cirka 5000 fångar av ett tjugotal olika nationaliteter, däribland norrmän och danskar.

Hausmann, som hade vistats i ett tjugotal olika läger, kunde icke påminna sig hava varit i Krasnijgorsk-lägre, men ville icke helt utesluta möjligheten härav, då några av lägren kunde ha haft flera namn, som han icke kände till. Kievlägre nr 4 var emellertid det enda internationella läger, som han varit i; de övriga inrymde endast tyskar, rumäner, ungrare och några andra fiendenationaliteter. Dr. Paaso var de enda finländare som H. kommit i kontakt med i Sovjet, vilket skett i Wologda- och Tserepovets-lägren.

Hausmann kunde icke påminna sig att han under vistelser i Sovjet hört någon tala om eller i övrigt sett något som skulle tyda på att det fanns andra svenska fångar därstädes än nämnde, för honom helt okände, läkare.

Helsingfors den 23 juli 1951.

Avskrift av handbrev från Envoyén Allard,
Budapest, till Utrikesrådet Dahlman, Utrikes-
departementet, dagtecknat den 28 juni 1951.
Personligt och strängt förtroligt.

Våra efterforskningar rörande vissa spår i Ungern i affären Wallenberg hava hittills lett till följande resultat.

1) Min fru har ryktesvis hört att greve von Stumm avlidit men har icke haft någon möjlighet att kontrollera denna uppgift. Alla min frus ungerska bekanta, med undantag av en gammal dam, ha-
va såvitt kunnat utrönas blivit deporterade från Budapest. Bland dessa befinner sig en av ifrågavarande dams söner, vilken enligt uppgift varit god vän till von Stumm. Modern visste emellertid icke, huruvida den sistnämnde fortfarande var i livet. Hon framhöll för övrigt, att det är otänkbart att göra några efterforskningar, så länge deportationerna pågå. Först efter en eller två månader, sedan panikstämningen lagt sig, kan man göra något försök att utröna, huruvida von Stumm är i livet och om så är fallet var han vistas.

2) Fru Lichtner. Som av ovanstående framgår hava praktiskt taget alla min frus bekanta deporterats. Men även om dessa funnits kvar i Budapest skulle de, då de räknas till de s.k. reaktionära elementen, aldrig hava vågat taga kontakt med en till kommunistiska partiet ansluten person såsom fru Lichtner eller hennes man. Enda möjligheten hade enligt min mening varit, att en vid beskickningen anställd ungersktalande person, såsom Jonsson, om denne varit kvar här, direkt hade sökt upp herr eller fru Lichtner. Dock anser jag att även detta varit förenat med stora risker, då man torde kunna utgå ifrån att de båda makarna omedelbart rapporterat till polisen, att beskickningen är sysselsatt med efterforskningar rörande Wallenbergs öde.

Stockholm den 14 juni 1951.

Strängt förtroligt och personligt.

Sjöborgs-utredningen.

På kuvertet:
("Öppnas av envoyén Allard personligen").

Broder,

I ett spår i affären Wallenberg har namnet von Stumm i dagarna dykt upp. Det har uppgivits, att en ungersk medborgare greve von Stumm, som tidigare varit ungersk militärattaché i London, i februari 1944 vistats i Krasnogorsk-lägreten i närheten av Moskva. Von Stumm lär ha förfrusit båda benen, varför amputation företagits. Det vore därför sannolikt, att han kvarstannat i lägreten till dess han eventuellt fått återvända till Ungern efter krigsslutet. Enligt samma källa har det ryktats, att wallenberg ^{våren 1946} skulle ha vistats i en särskilt avspärrad barack i Krasnogorsk-lägreten, där bl.a. "professorer och generaler" skulle ha varit internerade. Det vore intressant att höra, om Du tror Dig ha några möjligheter att få reda på om denne von Stumm återvänt till Ungern och är anträffbar där. I så fall finge man överväga lämpligaste sättet att försiktigt träda i förbindelse med honom.

Dahlman.

Envoyén Allard,
Budapest.

Engfeldt/MS.

Stockholm den 14 juni 1951.

Strängt förtroligt och personligt.

1 bil.

ang. Sjöborgs-utredningen.

Broder,

./.

Med tack för Ditt handbrev den 8 dennes i Wallenberg-affären får jag, uteslutande för Din personliga kännedom, härmed översända ett utdrag av Danielssons rapport från resan i Finland, som berör hans besök hos doktor Paaso i Kuopio. Paaso synes enligt rapporten efter sin ankomst till Helsingfors från rysk fångenskap ha sökt kontakt med familjen Hausmann. Skulle Du icke lyckas få tag på Hausmann genom Dina privata undersökningar, vore det kanske en idé att höra sig för direkt med doktor Paaso.

Om Du inom den närmaste tiden icke skulle lyckas få spår på doktor Manner, skulle jag vilja ifrågasätta, om icke någon annan beskickningsmedlem, t.ex. Lindqvist, genom anlåtande av de privata kanaler som kunna stå till buds skulle kunna fullfölja saken utan att taga upp den med de finska myndigheterna direkt. Det är ju möjligt att doktor Manner är identisk med en av upprørsledarna från 1918 vid namn Kulervo Manner och att han fortfarande finns i Ryssland, i vilket fall det givetvis är både svårt och kanske oklokt att söka kontakt med honom. Som Du ser av doktor Paasos berättelse, skulle Manner ha en bror, som är ellervarit någon högre ämbets- eller tjänsteman vid den finska statsförvaltningen. Han skulle nu vara mellan sextio och sjuttio år gammal. I den i Helsingfors utkommande biografiska handboken "Vem och Vad" för år 1948

Envoyén O. Johansson,
Helsingfors.

finns omnämnd en överdirektör i Helsingfors, Arvo Manner, född 1882. Det förefaller ju ganska sannolikt, att detta är doktor Manners broder. I handboken är även landshövdingen i Kymmene län, Arvo Manner, född 1887, upptagen. Denne torde väl emellertid vara så känd i Finland, att doktor Paaso säkerligen skulle ha hänvisat direkt till honom, om denne är den åsyftade brodern.

Med hänsyn till att saken otvivelaktigt är ömtålig, vore det givetvis lyckligast om de upplysningar, som vi behöva, kunna införskaffas på privata vägar. Först då vi sett hur långt man kan komma med den metoden få vi väl överväga, om en direkt hänvändelse till de finska myndigheterna bör göras.

Dahlman.